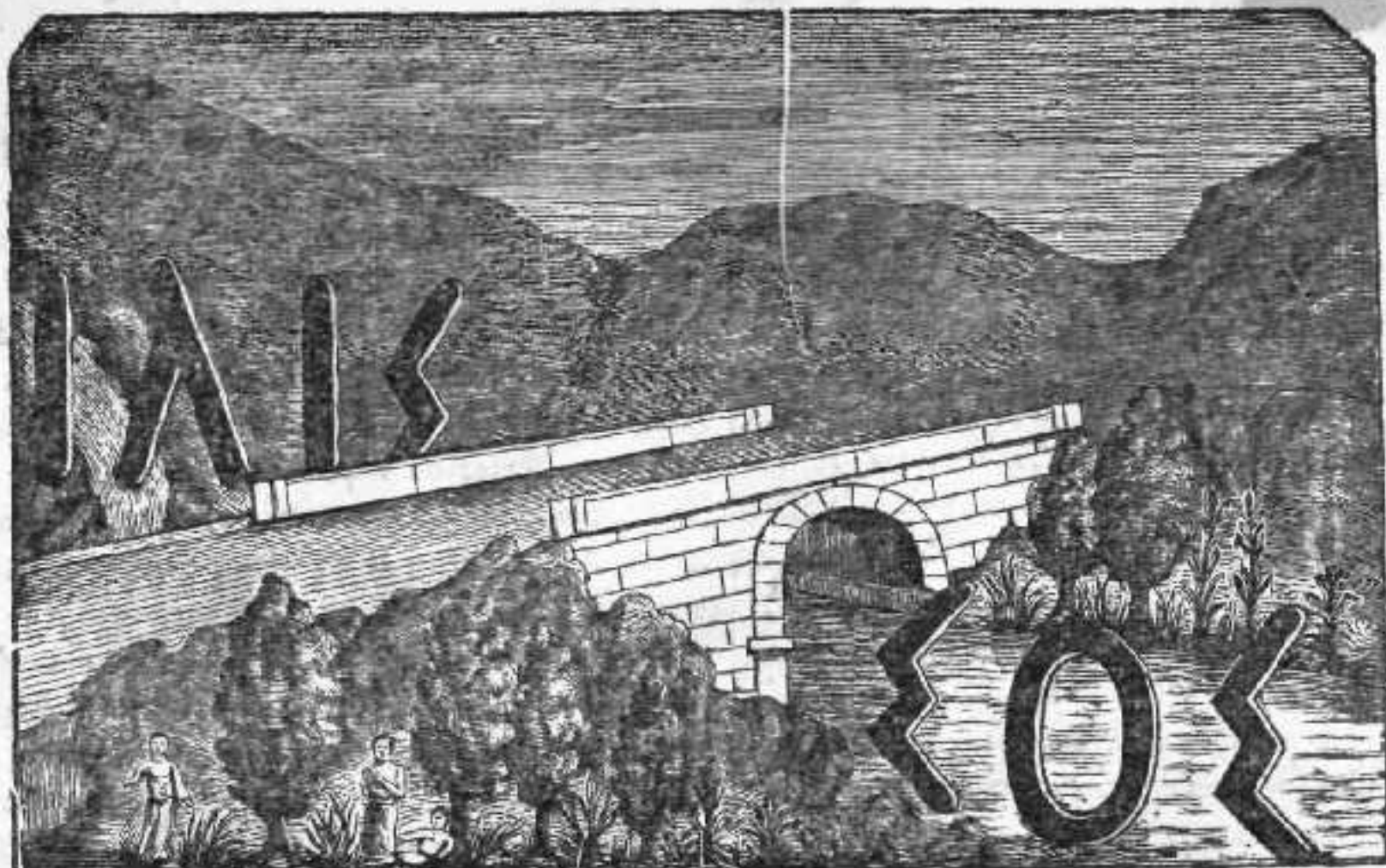

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνός.

Ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ, 15 Αὐγούστου 1870. | ΕΤΟΣ Γ'.—ΦΥΛΛΑΔ. ΣΤ' ΚΑΙ Ζ'.

ΒΡΑΧΕΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΠΑΝΙΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (').

Οὐδέν εἶνε γλυκύτερον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὸ ἀναπολεῖν στιγμὰς ἐναγωνίου ἀρρωστίας, ὅταν ριθίζῃ τὰς παρειὰς αὐτοῦ ἡ ὑγεία, οὐδέν εὐχαριστότερον τοῦ ἐπαναβλέπειν διὰ τῆς φαντασίας οἶονεῖ ἐν ἐνυπνίῳ ὥρας συμφορᾶς κακοδαίμονος, ὅταν ταύτης ἤδη παρεληλυθυίας ὄνειροι εὐτυχίας ἀνθεσίχρωτες αὐτὸν ἀποκοιμίζωσιν. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ συμβαῖνον εἰς τὰ ἄτομα ἀληθεύει καὶ περὶ τῶν ἔθνων λεγόμενον. Ἡ ἡμετέρα πατρίς, μακραίωνα δουλείαν ὑποσχᾶσα, πολλαχῶς ταλαιπωρηθεῖσα καὶ τῆς συμφορᾶς ἀντικρυς βα-

δίσατα, ἀνέστησεν ἐπὶ τέλους τὴν τέως κλίνουσαν κεφαλὴν καὶ τώρα δὲν ἀποδειλιᾷ ἀνενθυμουμένη τοὺς κακοτύχους τῶν ἰδίων παθημάτων χρόνους. Ὁμοιάζει πρὸς τὸν ναυδάτην ὅστις εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἀποβᾶς καὶ τὴν σύντροφον τοῦ βίου ἀσπαζόμενος δὲν τρέμει πλέον θεωρῶν τοῦ πόντου τὰ ἀφρίζοντα κύματα, οὐδ' ὠχρᾷ τοὺς ὑπολανθάνοντας σκοπίλους φανταζόμενος.

Οὐχὶ δὲ μόνον τὸ εὐάρεστον τοῦτο ἀπόλαυσμα, ἀλλὰ καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης ν' ἀποκατασταθῇ πλήρης ὅσον ἔνεστι τῆς Ἑλλάδος ἡ ἱστορία παρώτρυνεν ἤδη εἰς μελέτας ἐμβριθεῖς καὶ παρήγαγεν οὐκ ὀλίγα ἔργα γενναῖα. Ἡδὴ πρὸ ἐτῶν ὁ Ἀνδρέας Μουστοξυδης διὰ τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, κατόπιν ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος καὶ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος διὰ σπουδαίων μελετῶν καὶ σήμερον ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας διὰ τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν διασαφήσεων, ἵνα εἰς ταύτους περιορισθέντες ἄλλους ὀλιγώτε-ρα, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐμβριθῆ συγγράψαντας παραλίπωμεν, πρὸς τὴν μέχρι τινὸς ἀπρόσιτον ἱστο-

(1) Ἐκ τοῦ προλόγου ἀνεκδότου συγγραφῆς περὶ τῆς ζωγραφίας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν ἔσιν εὑπω δημοσιευμένης.

ρίαν τοῦ Βυζαντινισμοῦ καὶ τοῦ κατὰ τοὺς μέ-
 σους αἰῶνας βίου τῆς Ἑλλάδος ἐγγύτατα ἐπλη-
 σίασαν, καὶ σχίσαντες τὴν καλύπτουσαν τὰ
 κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους αὐλαίαν πολλὰ τῶν
 τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν
 κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας καὶ τέχνης
 φανερὰ ἐπεδείξαντο. Τὴν αὐτὴν δὲ σπουδὴν
 πρὸς διαφώτισιν τῶν σκοτεινῶν τούτων μερῶν
 τῆς πατρίδος ἡμῶν ἱστορίας καὶ τῶν τῆς Ἑσπε-
 ρίας λογίων πολλοὶ κατέβαλον, ὧν ἀρκουμαι
 ἐνταῦθα ν' ἀναφέρω τὸν γνωστότατον Γερμανὸν
 Karl Hopf, ὅστις τὴν ἐπὶ τῶν Φράγκων δε-
 σποτῶν μάλιστα ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους
 τοσούτῳ λεπτομερῶς κατέγραψε μετὰ μακρὰς
 ἐρεῦνας ἐπὶ τῶν χειρογράφων ἅτινα τῆς Δύσεως
 αἱ βιβλιοθήκαι διαφυλάττουσι καὶ ὅσα παρ' ἡμῖν,
 ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἰδίως, ἀποσώζονται.

Τῶν μεσαιωνικῶν δὲ τούτων μελετημάτων
 τὴν ἀνάγκην καὶ σπουδαιότητα εὐκόλως πᾶς
 τις ἐννοεῖ. Καὶ συνειθίσαμεν μὲν ν' ἀγαπῶμεν
 καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλ'
 ἀφ' ἑτέρου δὲν εἴμεθα ἐξ ἐκείνων οἵτινες τὴν
 ζωὴν τῆς Ἑλλάδος πᾶσαν εἰς τοὺς καλοὺς ἐκεί-
 νους καὶ εὐκλεεῖς χρόνους μόνους ἀνάγουσι,
 παύοντες νὰ παρακολουθῶσι τὴν ἱστορίαν τοῦ
 παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ. Οὐδεὶς βεβαίως
 δύναται νὰ γίνῃ ἕξαρτος τῆς ἀληθείας ὅτι ὁ Βυ-
 ζαντινός, ὁ ὑπὸ τοὺς Φράγκους ἢ τοὺς Τούρκους
 δουλεύων Ἕλλην εἶνε ἀδελφὸς τοῦ παλαιοῦ
 Ἕλληνας τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, ὅτι ὁ
 Ψελλὸς ἢ ὁ Μπουνιαλῆς εἶχον, ἂν οὐχὶ τὸ φιλό-
 καλον, ἂν οὐχὶ τὴν μεγαλόνοιαν, ἀλλὰ τὴν Ἑλ-
 ληνίδα καρδίαν τοῦ Σοφοκλέους· ἀλλὰ ποῦ εἶνε
 ὁ Ἀλέξανδρος, ποῦ ὁ Ἀπελλῆς γράφων τοῦ νεα-
 ροῦ ἥρωος τὴν εἰκόνα; Ὁ Ἀλέξανδρος μικρο-
 γραφηθεὶς ἔγινε Βουτσαρᾶς, μετωνομάσθη Βλα-
 χάδας· ὁ Ἀπελλῆς περιεβλήθη ῥάσον καλογῆ-
 ρου καὶ κοσμεῖ δι' ἀγιογραφημάτων τοῦ ἱεροῦ
 Ἀθωνος τὰ κοινόδια· ἐκλήθη Πανσέληνος. Παν-
 ταχοῦ ἀνευρίσκεται ὁ αὐτὸς χαρακτήρ, ἀναγνω-
 ρίζονται αἱ αὐταὶ ἰδέαι, τὰ αὐτὰ φρονήματα,
 παραλλαχθέντα μόνον ὑπὸ τῶν μεταβολῶν ἃς
 ἐπ' ἡμέτερον εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καθόλου
 ἢ νέα θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν αἰώνων ἡ μα-
 κρὰ σειρὰ. Ἐπὶ πᾶσι δ' ἔμεινε καὶ μένει ὑπὲρ
 ἡμᾶς καὶ πέραν ὁ αὐτός

πᾶς αἰὼς,

τῇ καὶ πόντος καὶ πνοιαί.

Σιλαγίζουσιν ἀκόμη αἱ Ἀττικαὶ νύκτες, εἶνε
 πλήρη θεληγῆτρων τοῦ Βοσπόρου τὰ κάλλη, ἔχει

ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ὁ αἶθρ διαύγειαν παρέ-
 χουσαν ζωὴν εἰς τὰ χρώματα, φῶς καὶ εἰς τὰς
 σκιὰς αὐτάς.

Διὰ τί λοιπὸν μονονουχὶ ν' ἀπαρνώμεθα μέ-
 ρος τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως οὕτως σημαντικόν,
 περὶ τῶν ἀρχαίων μόνων, ἄλλως τιμίων καὶ σε-
 βαστῶν, τὴν ἐρευναν καὶ ἐξονύχισιν ἀσχολούμε-
 νοι, ἀπαξιοῦντες δὲ ἢ μᾶλλον — ἵνα εἶπω λέ-
 ξιν ἥττον αὐστηράν — ἀπέχοντες νὰ μελετή-
 σωμεν τὴν Ἑλληνικὴν κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας
 ἱστορίαν, μάλιστα δὲ τὴν γραμματολογίαν καὶ
 τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς
 καὶ ἰδίως παρὰ τῷ δουλεύοντι τοῖς Φράγκοις,
 Βενετοῖς ἢ Τούρκοις ἡμετέρῳ ἔθνει; Ἐν ᾧ τῆς
 ἀρχαίας Ἑλλάδος ἡ ἱστορία ἐκ τῶν γράπτων
 μνημείων τῶν παλαιῶν, τῶν λειψάνων τῆς ἀρ-
 χαίας τέχνης καὶ διὰ τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευ-
 τικῆς σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου διεφωτίσθη, ἐν ᾧ ἡ
 ἀρχαιολογία καὶ φιλολογία τὴν ἱστορίαν τῆς
 γραμματολογίας καὶ τέχνης, καὶ σύμπαντα δὲ
 τὸν βίον τῶν ἀρχαίων ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον,
 εἰ καὶ ἀτελῶς ἔτι, λεπτομερῶς ὁμῶς ἐξιχνία-
 σαν, περὶ δὲ τὰς μαθήσεις ταύτας πλεῖστοι καὶ
 τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ λογίων κα-
 λῶς ποιοῦντες καὶ κατέγιναν καὶ καταγίνονται,
 ἐλάχιστοι ὁμῶς εἶνε καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθ-
 μοῦνται οἱ ἐρευνήσαντες τὴν κατάστασιν τοῦ
 ἡμετέρου ἔθνους κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας, ἐπο-
 χὴν καὶ πλησιεστέραν οὖσαν καὶ ἀμέσως ἡμῖν
 διαφέρουσιν.

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῆς ἀκηδίας ταύτης; Μή-
 τοι ἡ ἰδέα ὅτι ἐν παρακμῇ εὐρισκόμενος ὁ Ἑλ-
 ληνισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις οὐδὲν παρέ-
 χει ἄξιον νὰ ἐρευνηθῇ καὶ ἀναγρῇ; Βεβαίως
 οὐχί· οὐδ' εἶνε λόγος ἡ παρακμὴ ἔθνους τινός,
 ἵνα μὴ τὰ κατ' αὐτὸ μελετῶνται. Ὅπως τὴν
 ἡμέραν δὲν ἀποτελοῦσι μόνον ἀνατολαὶ καὶ ἥλιος
 μεσουρανῶν, ἀλλὰ καὶ σκίῳρος πρὸς τὸ νύκτιον
 σκότος ἀποκλίνον, ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν
 ἐθνῶν ἀπαντῶμεν ἀνατολὰς καὶ δύσεις, φῶς καὶ
 σκιάς, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν. Χρεωστὴ λοιπὸν ἡ
 ἱστορία νὰ παραλάβῃ ἐντὸς τοῦ ἰδίου κύκλου
 καὶ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐξετάζουσα τὰ
 κατ' αὐτοὺς μετ' ἴσης καὶ τὰ ἀρχαῖα λεπτολό-
 γου σπουδῆς, καὶ ἴσως ἔτι πλείονος, ἵνα δυνηθῇ
 οὕτω ν' ἀνεύρῃ ἐν τῷ σκίῳρωτι ἀκτῖνας καταυ-
 γαζούσας καὶ ἐπιδείξῃ ποῖόν τι φῶς, ἔστω καὶ
 ἀμυδρόν, ἔστω καὶ ἀσθενές, ἐκεῖ ὅπου ἐνομιζοντο
 ἐφαπλούμενα ταρτάρεια σκότη. Καὶ ἀληθῶς ἔτι
 καὶ ἐν τῇ δύσει ἐκείνη καὶ τῇ καταπτώσει τοῦ

Ἑλληνισμοῦ ἀνευρίσκομεν οὐχὶ σπανίως ἀνδρας εἴτε διὰ τὸν στρατηγικὸν νοῦν καὶ τὴν φιλοπατρίαν, εἴτε διὰ τὴν παιδείαν, εἴτε διὰ τὴν περὶ τὰς τέχνας ἐμπειρίαν διακριθέντας βεβαίως μὲν οὐκ ἴσα τοῖς παλαιοῖς, ἀλλ' οὐδὲ μόνον τοσοῦτον ὥστε νὰ περιφρονῶνται. Ἐπ' ἴσης ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς αἰῶσιν ἐκείνοις στιγμὰς ἀξίας καὶ καλλιτέρων χρόνων, εὐγενεῖς ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους ἀγῶνας, τάσεις πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ εἰς τὸν μοναστὴν ἐν στενοχώρῳ κελλίῳ διασώζοντα τὸν ὑπολειπόμενον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων σπινθῆρα καὶ εἰς τὸν ἀρματωλὸν ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀγωνιζόμενον νὰ διατηρήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ εἰς τύσας ἄλλας ἀρετὰς σιγώσας, αἵτινες ἀντιπαρέρχονται, οἷον εἰ βωδὰ πρόσωπα τοῦ πολυκινήτου ἐκείνου δράματος, βλέπομεν ἀναφαινόμενον τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ αἰγλῇ καὶ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ.

Δὲν πιεζόμεν λοιπὸν ὅτι κατεδικάσθη ὁ τῶν μέσων αἰώνων Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν περὶ αὐτὸν παρατηρουμένην ἀφροντισίαν ἐπειδὴ εὕρισκετο ἐν παρακμῇ. Πιθανωτέρᾳ καθ' ἡμᾶς σκεπτομένους αἰτία τοῦ πράγματος εἶνε ἡ δύσκολος τοῦ θέματος μεταχειρίσις. Ἐξηγούμεθα. Ὁ μὲν περὶ τὰ τῶν ἀρχαίων ἀσχολούμενος ἔχει ὡς βᾶσιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὰ σωζόμενα κείμενα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἀφ' ἑτέρου τὰς ἐπὶ τούτων ἀπείρους μελέτας τῶν λογίων πάντων μὲν τῶν αἰώνων, μάλιστα δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὥστε, ἐν παρόδῳ εἰπεῖν, παρίσταται καὶ πρόχειρος ἡ περίστασις εἰς τὸν θέλοντά ποτε τυχὸν νὰ παρωδήσῃ τοῦ μύθου τὴν κολοίον. Ποίας ὁμως ἔχει πηγὰς ὁ ἐπιδιδόμενος εἰς μελέτας περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ; Οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰς ἀτελεῖς ὡς τὸ πλεῖστον καὶ ἀκριβεῖας στερουμένας πληροφορίας τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐπισκεψαμένων τὴν Ἑλλάδα ξένων περιηγητῶν καὶ τινὰς ὀλίγας εἰδήσεις ἀπαντώσας ἐν ταῖς ἱστορίαις ξένων κρατῶν ὡς τῆς Γενούης, τῆς Βενετίας, τῆς Τουρκίας, καθ' ὅσον τὰ κράτη ταῦτα πρὸς τὴν ἡμετέραν πατρίδα εἰς συνάφειαν ἦλθον. Ἀλλ' ἡ κυρία πηγὴ τοῦ θέλοντος νὰ γράψῃ τὴν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἶνε τὰ ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων παντοῖα ἔγγραφα, οἱ χρονογράφοι, τὰ ἡμερολόγια, αἱ βοῦλλαι καὶ γενικῶς εἰπεῖν σχεδὸν πάντα τὰ χειρόγραφα ὅσα ἤδη ἀσφαλῶς ἐν ταῖς βιβλιο-

θήκαις τῆς τε Δύσεως καὶ ταῖς πρὸ ἡμῶν εἰσὶ κατατεθειμένα, πρὸς δὲ καὶ ὅσα ἐν μοναστηρίοις ἢ ἀλλαχόθι ὑπάρχοντα εἶνε ἔτι ἐλπίς ν' ἀνευρεθῶσι. Τοιαῦτα εἰσιν αἱ πηγαὶ τοῦ ἐπιχειροῦντος νὰ διαρωτίσῃ τὴν μεσαιωνικὴν τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἱστορίαν ἢ καὶ μικρότατον αὐτῆς μέρος. Ἀναγκάζεται οὗτος νὰ διατρέχῃ πολλάκις ὀγκώδεις τόμους βιβλίων ἀνιαρῶν, πλήρων τῶν γνωστῶν ἐκείνων συνεστραμμένων τυπογραφικῶν χαρκτηρῶν, νὰ κοπιᾷ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγινώσκων χειρόγραφα γέμοντα ἀνωρθογραφίῳ, οὐχὶ σπανίως σκοληκόδερωτα, σχεδὸν δὲ πάντοτε δυσανάγνωστα. Ποῖον δὲ τὸ συμπέρασμα τῆς ἐνδελεχοῦς καὶ ἐπιμόνου τοῦ μεσαιωνολόγου ἐρεῦνης; Ἡ συναγωγὴ ὀλίγων τινῶν καὶ ἀτελῶν σημειώσεων, πολλάκις εἰς ἀντίρρουν εὐρισκομένων καὶ ἔχουσιν χάσματα, ἅτινα μόνον ἐργωδεστάτῃ μελέτῃ καὶ τῆς εἰκασίας ἢ ἐπικούρου προσέλευσις δύνανται νὰ συμπληρώσωσιν.

Οὐδεὶς ὁμως ὀφείλει ν' ἀποδειλιᾷ πρὸς τὰ παρεμβλλόμενα εἰς τὴν πραγμάτωσιν σκοποῦ τινος ἐμπόδια, ὅταν μάλιστα ὁ σκοπὸς οὗτος τύχῃ ὧν οὐχὶ ἄσημός τις ἢ ἀτομικὸς, ἀλλὰ κοινωφελὴς καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὴν διαφώτισιν τῆς ἱστορίας ἔθνους ὀλοκλήρου. Τί δ' ἄλλο γλυκύτερον τούτου, νὰ αἰσθάνηται τις ὅτι ἀνέπλασε τὴν ἱστορίαν ὅλης ἐποχῆς, ὑπάρχουσιν μὲν καὶ πρόωγ, ἀλλ' ὑπολανθάνουσιν καὶ ἀγνωσμένην, τόσῳ δὲ μᾶλλον τὸ διάφορον ἡμῶν κινουσαν, ὅσῳ ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἔζηταν οἱ πατέρες ἡμῶν, οἱ πάπποι, ἐν αὐτοῖς δ' ἀνευρίσκομεν τὰς ρίζας τῆς σημερινῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὑπάρξεως; Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ μελετῶμεν τὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπως οὐδ' ἀνδρωθεὶς τις λησμονεῖ τὰ ἔτη τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡλικίας. Καὶ τοιαύτην σχέσιν νηπιαζούσης πρὸς νεανικὴν, ἵνα μὴ εἰπωμεν ἀνδρικὴν, ἡλικίαν ἔχουσι πρὸς ἡμᾶς οἱ τελευταῖοι μάλιστα αἰῶνες τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ, ἐν ᾧ ἡ πρὸ αὐτῶν εἰσὶν ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οὕτω διὰ τὴν τριπλὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους μαρφήν, (ἐννοοῦμεν τὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀκμὴν, τὴν περὶ τοὺς μέσους αἰῶνας παρακμὴν καὶ ταπείνωσιν καὶ τὴν σύγχρονον ἀναγέννησιν), ὁ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Ἑλληνισμὸς παρίσταται διφυὴς, πρεσβύτης ἅμα καὶ παλὴμπαις. Συμβαίνει εἰς αὐτὸν ὅτι καὶ εἰς τὸν ἥλιον, ὅστις δύνει διὰ τὸν παλαιὸν κόσμον ἀνατέλλει συγχρόνως διὰ τὸν νέον. Ὁ ἀφροντιστῶν

ἄρα περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων τούτων τῆς μεταβάσεως ἤθελε πάθει ὅτι ὁ βιογράφος ὁ παραλείπων τὴν ἀφήγησιν τῶν γεροντικῶν τοῦ βιογραφουμένου ἡμερῶν ἢ ὁ ἀρχόμενος εὐθύς ἀμέσως ἐκ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν τοσοῦτον δυσχερὲς ἀποβαίνει, ὡς ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω, ἡ ἔρευνα τῶν κατὰ τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμὸν, φανερόν καθίσταται ὅτι οὐχὶ πάντῃ ἀνωφελὲς καὶ ἄσημος ἀποβαίνει ἡ καὶ μικρῶν αὐτοῦ μερῶν διὰ μονογραφικῶν ἢ ἄλλων διατριβῶν διαφώτισις, ὅς ὑπ' ὅψιν λαμβάνων ὁ ἱστοριογράφος εὐκολύνεται εἰς τῆς ὅλης ἱστορίας τὴν πραγματείαν. Καὶ ἡ ἀπλουστάτη δὲ βιογραφία ἀνδρὸς ἀσχοληθέντος περὶ τὰ γράμματα ἢ τὴν τέχνην καὶ τὸ ἀτελέστατον γλωσσάριον καὶ τὸ ἐλιγόστιχον δημοτικὸν ἄσμα, μάλιστα δὲ μονογραφικὴ μελέτη περὶ τινος οἰουδήποτε τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους προσώπων ἢ πραγμάτων εἶνε μὲν ἴσως ἄμμου κόκκος ἄσημος, ἔλκει ὅμως βάρος ἱκανὸν διὰ τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸ δυσχερὲς ἔργον νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς πολιτικῆς ἢ πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς αἰῶνας τοῦ παρακμάζοντος Βυζαντινισμοῦ καὶ τῆς δυσσιωνίστου τοῦ ἔθνους δουλείας.

ΣΗΥΡΙΑΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΑΙ ΦΥΛΑΚΑΙ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ.

(Τὸ παρὸν ὑπόμνημα ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Φιλολογικῇ Συντάξει Παρισίου κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 13 Μαΐου ε.ε.)

Διαμείνας ἐν Χαλκίδι ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας, μεταξὺ καὶ ἄλλων, ἐπεσκέφθην καὶ τὰς φυλακὰς αὐτῆς, δὲν κρίνω δὲ περιττὸν νὰ εἴπω ἐνταῦθα ὀλίγα περὶ αὐτῶν, τῶν φυλακισμένων καὶ τῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας μοὶ ἀφῆκαν, διότι ταῦτα πάντα, κατ' ἐμὴν γνώμην, κάπως ἔχουσι τὸ διαφέρον.

Αἱ φυλακαὶ εἰσὶν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, κτίρια Ἑνετικὰ ἐκτισμένα ὑπὸ τὴν γῆν, δωμάτια κάθυγρα καὶ δυσώδη. Ἀνω τούτων δύναται τις νὰ περιπατήσῃ ὡς ἐπὶ παντὸς ἐδάφους. Τὰ τῆς ἐξωτερικῆς περιγραφῆς δὲν ἐπιχειρῶ νὰ παραστήσω. Εἰσερχόμενος τις εἰς τὴν φυλακὴν τῶν καταδίκων, ὀφείλει νὰ διέλθῃ διὰ δύο χονδροειδεστάτων θυρῶν, ὧν ἡ ἐνδὸν ἔχει παράθυρον μὲ παχείας κιγκλίδας. Εἰσερχεται τις κατὰ

πρῶτον εἰς τὴν αὐλὴν. Ἐκεῖ βλέπει ὑπὲρ τοῦς ἑκατὸν πεντήκοντα καταδίκους συνεσωρευμένους.

Πλείστοι τούτων ἔχουσι τὸν ἕνα πόδα διὰ παχέων ἀλύσσεων δεδεμένον. Ἄλλων τὰ διὰ τὴν ἀναπαυσίν των ἐνδύματα κεῖνται ἐρρίμμένα ἐπὶ τῆς αὐλῆς. Ἐκεῖ βλέπεις δύο εἰδεχθεῖς μορφαὶς συνομιλοῦσας, δολοφόνους, καταδικασθέντας εἰς διὰ βίου δεσμὰ. Κατάδικός τις γίνεται ὁδηγὸς ἡμῶν. Εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἐν δωμάτιον* κεῖνται ἐκεῖ ἐξηπλωμένοι τινες, ἄλλοι κάτωχοι ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ ἕτεροι ἐκ τοῦ ἐγκλήματος. Ὁ μὲν προσβλέπει τὸν δὲ καὶ πάντες ζῶσιν ἐκεῖ ὅτε ἐν ἀδελφότητι, ὁμονοῦντες, ὅτε δὲ ἐρχόμενοι εἰς διαπληκτισμούς. Τὰ δωμάτια, τρία τὸν ἀριθμὸν, εἰσὶ θολωτὰ σχεδὸν καὶ ἀφεγγῇ. Τῇ ἀληθείᾳ, εἰσερχόμενος τις ἐκεῖ ποθεῖ τὸ φῶς νὰ ἴδῃ τῆς ἡμέρας. Καὶ εἰς τὰ ἄλλα δωμάτια εἰσελθόντες, τὰ αὐτὰ παρετηρήσαμεν. Ὁ ὁδηγὸς μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον* ἐκεῖ ἔκειντο χαμαὶ ἐπτὰ ἄνδρες, κάλυμμα τὴν κάλαν αὐτῶν μόνον ἔχοντες, ἰσχυροὶ καὶ πρὸς φθισιῶντας ὅμοιοι. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν φυλακῶν. Οἶα εἰρωνία! (α) ἐντὸς τῆς πληθύος τῶν κακούργων ἐκείνων, ἐκκλησία! Ἄν ᾔνοι δυνατόν ποτε νὰ μαλακυνθῇ ἡ καρδίᾳ τῶν ἐξηγριωμένων ἐκείνων τεράτων! Λέγουσιν, ὅτι ὁ κακούργος φυλακίζόμενος σωφρονίζεται καὶ γίνεται χρηστὸς. Πόσον ἀπατῶνται! Ὁ φυλακίζόμενος, ἐν τῇ εἰρκτῇ μαυθάνει ὅσα δὲν γνωρίζει. Ἐκεῖ, ἐλεύθερος ἐν αὐτῇ, ὁμιλεῖ μετὰ παντὸς φυλακισμένου, καὶ διδάσκεται ὅσα ἀγνοεῖ. Αἱ φυλακαὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ ὦσι τὸ σωφρονιστήριον τῶν εἰς αὐτὰς καταδικασμένων, γίνονται τὸ σχολεῖον πάσης διαφθορᾶς καὶ ἀνηθικότητος. Ἐκεῖ ἐνδικοιτᾶται ὁ ληστὴς μετ' ἀπλοῦ ἐγκληματίου, ὁ κακούργος, μετ' ἐφημεριδογράφου, ἴσως φονεύοντος διὰ τῆς ὀξείας αὐτοῦ γραφίδος, καὶ καθεξῆς. Ἀντὶ αἱ φυλακαὶ νὰ ἔχωσιν ἰδιαίτερα δωμάτια διὰ τοὺς ληστές, ἄλλα διὰ τοὺς μητράλιας, ἕτερα διὰ τοὺς δολοφόνους, ἄλλα διὰ τοὺς κλέπτας καὶ ὡς ἐξῆς, εἰς μίαν αὐλὴν συνδέονται πάντες οὗτοι, καὶ οὕτως ὁ εἰς μανθάνει καὶ ἐκδιδάσκεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ τὴν

(α) Ὃς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁ κ. Ὀλόμεριος ἔτι ὁ νὰς ἐν μέσῳ τῶν φυλακῶν δὲν εἶναι ποτὶς εἰρωνία. Ἡ θρησκευτικὴ αἵρεσις ὑπὲρ τοῦ παρήγορος τῶν ἀνθρώπων δυστυχῶν, ἡ δὲ ἀπεκληρωμένη καρδίᾳ μαλάσσεται ἀρδευομένη ὑπὸ τῶν νυμάτων τῆς καλῆς ἐννοουμένης χριστιανικῆς διδασκαλίας. Σημ. Σ.